

TEATR IM. STEFANA JARACZA

moralność
pani

Dulskiej

PAŃSTWOWY TEATR IM. STEFANA JARACZA

GABRIELA ZAPOLSKA

MORALNOŚĆ
PANI DULSKIEJ

P R O G R A M

GABRIELA ZAPOLSKA

JAN ZYGMUNT JAKUBOWSKI

Twórczość Gabrieli Zapolskiej

Spuścizna pisarska Gabrieli Zapolskiej zawiera utwory o bardzo niejednakowym znaczeniu ideologicznym i artystycznym. Obok pozycji (szczególnie powieści i nowel) o dość niskich wartościach znajdują się w niej utwory (przede wszystkim dramatyczne), które przynoszą rzeczywistą wiedzę o życiu oraz z niezwykłą trafnością i gwałtownością piętnują zakłamanie moralne, chciwość i tępotę — to wszystko, co w skrócie przywykliśmy nazywać moralnością mieszczańską w okresie schyłku tej klasy społecznej.

Z tej bogatej spuścizny twórczej jedna szczególnie pozycja zachowała trwałe znaczenie w dziejach literatury polskiej. Jest to „Moralność pani Dulskiej“. Zapolska osiągnęła w tej „tragifarsie kołtuńskiej“ to, co bywa udziałem istotnie wielkich pisarzy: stworzyła postać ludzką, która żyje jako prawdziwy typ społeczny. Sztuka ta utrwaliła w języku polskim nowe pojęcie: dulszczyzna — to popularna nazwa kulturerii moralno-obyczajowej, powszechnie używane określenie wstecznictwa i obłądy mieszczańskiej.

„Rzadko się zdarza spotkać typ — pisał trafnie o „Moralności pani Dulskiej“ znakomity krytyk Boy-Żeleński — nakreślony z tak soczystą nienawiścią.“

Skąd zrodziła się ta nienawiść? Jaki *gens* społeczny miała zawzięta walka Zapolskiej z dulszczyzną? Oto pierwsze pytania, jakie budzi lektura „Moralności pani Dulskiej“. Aby na nie odpowiedzieć, trzeba prześledzić dzieje życia i twórczości pisarki.

Krótki życiorys Zapolskiej można zamknąć w następujących zdaniach. Urodziła się w roku 1857 w Kiwircach pod Łuckiem. Pochodziła z bogatej rodziny ziemiańskiej (ojciec jej, Korwin-Piotrowski, posiadał majątki na Wołyniu). W osiemnastym roku życia wyszła za mąż za ziemianina i oficera gwardii rosyjskiej, Konstantego Snieżko-Błockiego (nazwisko Zapolska to pseudonim pisarki, drugi pseudonim — Józef Maskoff). Małżeństwo trwało trzy lata. Zapolska rozeszła się z mężem i poświęciła pracy pisarskiej i aktorskiej. W latach 1892-94 występowała w słynnym teatrze naturalistycznym Antoine'a w Paryżu. W roku 1902 założyła i prowadziła szkołę dramatyczną w Krakowie. Zmarła 17 grudnia 1921 roku we Lwowie.

Jaka była droga córki bogatego arystokraty, wychowanki modnej szkoły dla „dobrze urodzonych panien“, żony oficera-ziemianina, do literatury, do pisania książek, które przez wiele lat oburzały klerykalnego, mieszczańskiego i szlacheckiego czytelnika?

Zapolska już w młodości zerwała ze środowiskiem, w którym się

Dyrektor i Kierownik Artystyczny: FELIKS ŻUKOWSKI

GABRIELA ZAPOLSKA

MORALNOŚĆ PANI DULSKIEJ

Tragikomedія w 3 aktach

Osoby:

Dulska	LENA WILCZYŃSKA	Dulski	{ JERZY ĆWIKLIŃSKI
Mela	{ BOŻENA DARŁAKÓWNA ✓		{ ZYGMUNT NOWICKI ✓
	{ EWA MIROWSKA	Julasiewiczowa . . .	MARIA KOZIERSKA
Hesia	{ ALICJA KRAWCZYKÓWNA ✓	Hanka	{ BARBARA JAKLICZ
	{ ALINA KULIKÓWNA		{ BARBARA WAŁKÓWNA ✓
Zbyszek	{ KRZYSZTOF CHAMIEC	Lokatorka	{ BOŻENA DARŁAKÓWNA
	{ MACIEJ MAŁEK ✓		{ EWA MIROWSKA ✓
		Tadrachowa	LEOKADIA PILARSKA

Projekty dekoracji i kostiumów
WŁADYSŁAW DASZEWSKI

Kierownik literacki
STANISŁAW BRUCZ

Wicedyrektor
SABINA NOWICKA

Reżyseria
FELIKS ŻUKOWSKI

Asyst. reżysera
HENRYK JÓŹWIAK

Premiera 16 czerwca 1963 r.

wychowywała. Wbrew woli rodziny wstąpiła do wędrownej trupy teatralnej, z którą jeździła po miastach prowincjonalnych. Jednocześnie rozpoczęła działalność pisarską. Jej kariera literacka nie była łatwa. „Ileż ona odebrała kulaków, szturchańców — stwierdził Adolf Dygasiński w roku 1885 w związku z jej pierwszą książką pt. „Akwarele“ — za to, że odważyła się pisać! Wątpić należy, czy w literaturze świata był kiedyś wypadek, aby kogoś równie sponiewierano na wszystkie strony.“ Kiedy odczytujemy głosy krytyki na temat książek Zapolskiej (szczególnie pierwszych), uderza rzeczywistość gwałtowna niechęć do autorki. Tylko w części można wytłumaczyć to faktem, że książki młodej pisarki były rzeczywistością słabe, że ponad realistycznymi obserwacjami górowało w nich naiwne filozofowanie, sentymentalizm i nadmiar „pięknych“ słów. Niechęć ówczesnej krytyki do wczesnej twórczości Zapolskiej miała w istocie przyczyny bardziej zasadnicze. Była to nienawiść do pisarki, która podejmowała odważnie krytykę mieszczańskiej obłudzie moralnej. Zapolska czyniła to niejednokrotnie w sposób naiwny, bez zrozumienia praw kierujących życiem społecznym, ale uważanie jej za pisarkę „niemoralną“, szukającą dla sensacji i rozgłosu przedmiotów wysoko podkasanych, ordynarnych“ było niewątpliwie niesprawiedliwością.

W twórczości Zapolskiej odzwierciedliło się coś więcej niż indywidualny bunt jednostki, która — zerwawszy ze swoją klasą — manifestowała zarazem niechęć do środowiska, w jakim jej życie wypadło. Dramaty i powieści Zapolskiej były wyrazem rozczarowania postępowych odłamów inteligencji mieszczańskiej do burżuazji i kapitalizmu u schyłku XIX wieku, kiedy to kapitalizm (w Polsce łączący się z uparciem trwającymi więzami na pół feudalnymi) przechodził w fazę imperialistyczną. Pisarstwo Zapolskiej wyrosło z konfliktu, w jaki popadali uczciwsi pisarze mieszczańscy z własną klasą, z panującymi stosunkami społecznymi i moralnymi. Z konfliktu tego wywodziła się krytyka i piętnowanie zła stworzonego przez kapitalizm, choć pisarze mieszczańscy nie potrafili ukazać drogi do rzeczywistego przezwyciężenia niesprawiedliwości ustroju społecznego.

Demaskatorską funkcję społeczną pełniły wczesne powieści i nowele Zapolskiej, jak na przykład „Małuszka“ (1883), „Kaśka Kariatyda“ (1886), „Menażeria ludzka“ (1892). Ukazywała tu pisarka nędzę i brzydotę stosunków panujących w ustroju kapitalistycznym, niski poziom moralny i intelektualny drobnomieszczaństwa, obnażała w bystrzych obserwacjach zakłamanie religijne i potworne skutki fałszywych systemów wychowawczych. Demaskatorską funkcję pełniły szczególnie dramaty Zapolskiej, jak na przykład „Żabusia“ (1897), „Nieporozumienie“ (1903), „Moralność pani Dulskiej“ (1906), „Ich czworo“ (1907), „Panna Maliczewska“ (1910).

Krytyka moralności mieszczańskiej nie wyczerpuje społecznej treści jej utworów. Niejednokrotnie podejmowała autorka również krytykę klasy szlacheckiej i piętnowała pozostałości feudalno-ziemiańskie w Polsce np. w powieści „Szmat życia“ (1891) i „Janka“ (1893).

Jaki jednak ściśle określony sens społeczny miało demaskatorskie pisarstwo Zapolskiej?

Na przełomie XIX i XX wieków utwory Zapolskiej wyrażały tendencje postępowe, choć autorka ich nie doszła w swoich poglądach do stanowiska, jakie w roku 1905 reprezentował Wacław Nałkowski, gdy pisał: „Nie dość stanąć przed budą jarmarczną i zwyczajem długo krępowanych żaków pokazywać język kramarzom — trzeba cały ten burżuazyjny budynek, ten przybytek podłości, ucisku i grabieży wysadzić w powietrze i pole spod niego zorać. Takich bojowników w twórczości może wydać ta warstwa, która wydaje dziś bojowników w życiu — warstwa proletariatu, warstwa ludu pracującego, jesteśmy w przededniu takiej twórczości.“

Zapolska próbowała apelować do sumienia ludzi bogatych, aby złągodzili niedolę biednych i wyzyskiwanych. Ale nie te apele decydowały o ideowo-społecznej wartości jej pisarstwa, lecz realistyczne obrazy odsłaniające bezkompromisowo „skandale“ ówczesnego życia i rzeczywistą słabość panujących stosunków społecznych.

Działalność pisarską Zapolskiej wiążemy zazwyczaj z kierunkiem artystycznym określonym mianem naturalizmu. Autorka „Moralności pani Dulskiej“, podobnie jak inni naturaliści, ukazywała, że w świecie ludzkim, podobnie jak w całej naturze, toczy się nieustanna, biologiczna walka o byt, walka związana z samą istotą życia, walka nieuchronna i niezmienna. Był to ponury świat „menażerii ludzkiej“, którego niezmienną gwarantuje, jak sądzili naturaliści, to, że w samym człowieku tkwią — jak pisała Zapolska — „wrodzone najgorsze instynkty“.

Taki ponury obraz świata i pesymizm w ocenie natury ludzkiej mogły zrodzić się na podłożu ówczesnych stosunków, które właśnie z taką pasją piętnowała Zapolska. Pesymizm naturalistów wyrósł z rzetelnej obserwacji. Świat opisywany przez Zolę w „Germinal“ lub przez Zapolską w „Przedpieklu“ nie był naprawdę światem budzącym optymizm. Trzeba jednak podkreślić, że ów pesymistyczny obraz życia stworzony przez naturalistów był wyrazem nie tylko braku zgody na panujące stosunki, lecz zawierał głęboki protest społeczno-moralny przeciwko ustrojowi opartemu na wszechwładzy pieniądza i wyzysku. Taki właśnie protest odczytujemy w najlepszych sztukach Zapolskiej.

J. Z. JAKUBOWSKI

NASZ BIEŻĄCY REPERTUAR

ALEKSANDER FREDRO

ZEMSTA

BERTOLT BRECHT

KARIERA ARTURA UI

STEFAN ŻEROMSKI

WIERNA RZEKA

(w adaptacji Władysława Orłowskiego)

WILIAM SZEKSPIR

ANTONIUSZ I KLEOPATRA

TENNESSEE WILLIAMS

ORFEUSZ W WĘŻOWEJ SKÓRZE

HENRYK SIENKIEWICZ

W PUSTYNI I W PUSZCZY

JERZY ĆWIKLIŃSKI

DZIECI PANA MAJSTRA

(według Z. Rogoszówny)

NASZE NAJBLIŻSZE PREMIERY

WŁADYSŁAW ORŁOWSKI

JUTRO BERLIN

HENRY DE MONTHERLANT

MALATESTA

JEAN ANOUILH

ZAPROSZENIE DO ZAMKU

Państwowy Zakład Ubezpieczeń

Oddział dla m. Łodzi

Łódź — Al. Kościuszki nr 57

uprzejmie komunikuje, że dobrowolne ubezpieczenie AUTO-CASCO zabezpiecza właściciela przed szkodami wynikłymi z uszkodzenia lub zniszczenia własnego pojazdu wskutek zderzenia, najechania, przewrócenia, spadnięcia, pioruna, pożaru, kradzieży, rabunku, bezprawnego użycia, złośliwego uszkodzenia przez osoby obce.

Roczna składka:

za samochód „Mikrus“	1.000 zł
„ „ „Fiat“	1.500 zł
„ „ „Syrena“	2.000 zł
„ „ „Skoda-Octavia“	2.200 zł

Na telefoniczne życzenie przybędzie przedstawiciel PZU, który udzieli szczegółowych informacji i dokona ubezpieczenia.

TELEFON 455-10 wewn. 40

Uwaga: Obowiązkowe Ubezpieczenie Komunikacyjne pokrywa szkody wyrządzone **jedynie** w obcych pojazdach, a nie we własnym pojeździe posiadacza.

„HANDLOWY DOM DZIECKA“

w Łodzi, ulica Piotrkowska 60/62
tel. 211-48

POLECA: okrycia, ubiory dziewczęce — chłopięce, w tym płaszcze, ubrania, spodnie, sukienki — bieliznę, dziewiarstwo, pończosznictwo.

ORAZ: zabawki, art. foto-optyczne i sportowe i wiele innych artykułów dla niemowląt, dzieci i młodzieży w dużym wyborze i dobrej jakości.

